

KAHRAMANMARAŞ KENTSEL EMEK PİYASASINDA TOPLUMSAL CİNSİYETE DAYALI BÖLÜMLENME VE KADIN EMEĞİNİN BİÇİMLERİ*

SOCIAL GENDER-BASED DIVISION AND WOMEN LABOR FORMS IN THE KAHRAMANMARAŞ URBAN LABOR MARKET

Dr. Öğr. Üyesi Mehmet YILMAZ

Kahramanmaraş Sütçü İmam Üniversitesi, İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi, Sosyal Hizmet Bölümü, Kahramanmaraş / TÜRKİYE, ORCID: 0000-0002-5710-5263

ÖZET

Yerel emek piyasalarında bölümlenme, birincil ikincil piyasalar; içsel dışsal piyasalar ya da karşılaştırmalı bölümlenme gibi çeşitli teorilerle açıklanmaktadır. Burada farklı dönemlerde geliştirilen bu farklı bölümlenme yaklaşımlarından toplumsal cinsiyete dayalı bölümlenme üzerinde durulmaktadır. Toplumsal cinsiyete dayalı bölümlenme, emek piyasalarında kadın emeğinin ikincilleştirilmesi ve marjinalleştirilmesi üzerinde durmaktadır.

Bu çalışmada Kahramanmaraş kentsel emek piyasalarında cinsiyete dayalı bölümlenmenin temelleri, kırsal kesimdeki toplumsal cinsiyet rollerinin kentsel alana taşınması çerçevesinde açıklanmaktadır.

Anahtar Kavramlar: Emek piyasalarında bölümlenme, Toplumsal cinsiyete dayalı bölümlenme, Kadın emeği, Kahramanmaraş kentsel emek piyasası

ABSTRACT

Division in local labor markets is explained by various theories such as primary secondary markets, internal external markets or comparative segmentation. It focuses on gender-based segmentation from these different partitioning approaches developed in different periods. Gender-based division focuses on the secundarization and marginalization of women's labor in labor markets.

In this study, the basis of gender-based division in the urban labor markets of Kahramanmaraş is explained within the framework of the transfer of gender roles in rural areas to urban areas.

Key Words: Division in labor markets, Gender-based segmentation, Women's labor, Urban labor market in Kahramanmaraş

1. GİRİŞ

İşgücü piyasasında bölümlenme, politik ve ekonomik güçlerin emek piyasasını farklı piyasa karakteristikleri ve davranış kuralları ile temayüz eden farklı alt pazarlara ya da bölümlere ayrılmasını teşvik ettiği bir süreç olarak tanımlanabilir.

Bölümlenme, eğitim ve vasıf temelinde birincil piyasalar-ikincil piyasalar şeklinde ortaya çıkabilir. Bu tabakalaşma biçiminde yüksek eğitilmiş ve vasıflı işçiler birincil piyasalarda; nisbi olarak daha düşük eğitilmiş ve vasıfsız çalışanlar ise ikincil piyasalarda istihdam edilirler.

* Bu çalışma yazar tarafından hazırlanan "Yapısal Uyum Programlarının İç Göç Ve Kentsel İşgücü Piyasası Üzerine Etkileri: Kahramanmaraş Örneği" (Ankara Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Çalışma Ekonomisi Ve Endüstri İlişkileri Anabilim Dalı, Ankara 2008) başlıklı yayınlanmamış Doktora Tezi'nden ilgili bölümler yeniden gözden geçirilerek üretilmiştir.

İşletme içi ve işletme dışından yükselme çerçevesinde içsel ve dışsal piyasalar ayrımından söz edilebilir. bu bölümlenme tipinde ise, bir işletmenin farklı birimlerinde alt pozisyonlarda işe alınan kişilerin işletme içinde farklı birimlere ya da daha üst pozisyonlara transferi söz konusu olduğunda içsel piyasalarda istihdam gerçekleşmiş olur. dışsal piyasalarda bulunanların yüksek pozisyonlarda işe başlama olasılığı düşüktür.

Toplumsal cinsiyete dayalı bölümlenme ise, kentsel emek piyasalarında toplumsal roller ve değerler etrafında gerçekleştirilir. Toplumsal kültür, kadının çalışmasına ilişkin değer yargıları, geliştirilen tutum ve davranışlar bu bölümlenme türünde etkili olan faktörlerdir.

Bu çalışmada, Kahramanmaraş kentsel emek piyasasında cinsiyete dayalı bölümlenmenin temelleri, köyden kente göç ve köyde tabiat ve çalışma şartlarının gereği olarak ortaya çıkan toplumsal cinsiyet rollerinin kentsel emek piyasasına taşınması çerçevesinde analiz edilmektedir. Çalışmada ilk olarak bölümlenme kavramı ve bölümlenmede toplumsal cinsiyetin rolü üzerinde durulmaktadır. Daha sonra Türkiye emek piyasasına ilişkin genel bir değerlendirme yapılmaktadır. Sonraki bölümlerde ise Kahramanmaraş kentsel emek piyasasındaki cinsiyete dayalı bölümlenmenin kırsal kesimdeki temelleri analiz edilerek bunun kente nasıl taşındığı tartışılmaktadır.

2. BÖLÜMLENME KAVRAMI VE KAPSAMI

Bölümlenme kavramı genel anlamda emek piyasasındaki parçalı ve katmanlı yapıya işaret etmektedir.

Günümüzde, emek piyasalarının işleyişi konusunda iki temel paradigma ön plana çıkmakta ve tartışılmaktadır. Bunlardan biri, eleştirel olmayan neoklasik teori, diğeri de eleştirel olan kurumsal/düzenlemeci bölümlenme teorisidir. Bu iki teori hem felsefi temelleri hem de uygulamaları bakımından birbirinden ayrılırlar. Neoklasik teori, nesnel ve birey yönlü bir yaklaşım iken, ikili emek piyasası kolektivist ve öznel bir bakış açısına sahiptir. Bilindiği gibi ortodoks neoklasik teori, üç ana kavram etrafında şekillenir: Bireysel işgücü arzının fayda maksimizasyonu teorisi, işgücü talebinin marjinal verimlilik teorisi ve diğer meta piyasalarında olduğu gibi – birey yada hane halklarının emek hizmetleri satıcısı, firma ya da işverenlerin de emek hizmetleri kiralayıcısı olarak eşit şartlarda karşılaştığı bir değişim sisteminde - piyasa dengesi için tam rekabet koşulları.

Oldukça soyut ve “ceteris paribus” temelinde mikro çözümlenmelere dayalı bu neoklasik yaklaşımın coğrafi/yerel emek piyasalarını açıklayamadığı da yine çoğu iktisatçı tarafından kabul edilmektedir. Kaldı ki meta piyasalarından farklı olarak, bugün küresel düzeyde örgütsüzleştirme girişimleri neticesinde etkileri azalmış da olsa, emek piyasasında sendikalar, toplu pazarlık sistemi vb. gibi faktörler ya da devletin düzenleyici rolü gibi değişkenler, ücret belirlenmesinde temel karakteristikler olarak yer almaktadırlar. Öte yandan neoklasik teori, piyasa aktörleri arasındaki sosyo-politik ve kurumsal düzeyde belirlenen formel, enformel yahut da kurumsallaşmış düzenlemeleri ve bu düzenlemelerle bağlantılı karşılıklı bağımlılık, baskınlık ve kontrol ilişkilerini de ihmal etmektedir. Neoklasik teorisinin göçün bölgeler arası ücret eşitsizliği ve istihdam dengesizliğini dengeleyici bir olgu olarak ortaya çıktığına ilişkin varsayımı da ampirik bulgular tarafından doğrulanmamakta ve gerçek emek piyasası fotoğrafını bulanıklaştırdığı nedeniyle eleştirilmektedir (Fischer and Nijkamp, 1987:37- 45).

Bölümlenme teorileri ise, neoklasik teorisinin yetersizliklerinden ve yukarıda sıralanan eleştirilerden hareketle (kadınlar, engelliler, yaşlılar vb. gibi) dezavantajlı grupların ve göçmenlerin durumunu açıklamak üzere ABD’de geliştirilmiştir. Dünya sistemi çerçevesinde ele alındığında günümüz “küresel” emek piyasalarını açıklama olasılığı bulunan bölümlenme teorileri, söz konusu ölçekte yerel emek piyasalarının oluşum ve işleyişini çözümlenme açısından da uygun felsefi temellere sahiptir ve bu konudaki ampirik araştırmaları desteklemektedir.

İşgücü piyasasında bölümlenme, politik ve ekonomik güçlerin emek piyasasını farklı piyasa karakteristikleri ve davranış kuralları ile temayüz eden farklı alt pazarlara ya da bölümlere ayrılmasını teşvik ettiği bir süreç olarak tanımlanabilir (Reich ve diğ., 1973).

Bölümlenme kavramı, neoklasik iktisatta farklı sektörlerde farklı ücret ayarlama mekanizmaları ve sınırlı hareket imkânlarını ifade etmektedir. Gelir farklılıkları, beşeri sermaye ve tercihler, sendika ve hükümet müdahaleleri gibi kurumsal faktörlerin etkisiyle yönlendirilebilir. Sendikalar sadece sendika üyelerinin işe alındığı “kapalı işyeri” uygulamalarıyla sektörler arası hareketliliği engelleyebilirler. Yine az gelişmiş bir ekonomide eğitime ulaşma sınırlılıkları hareketliliği etkileyebilir. Coğrafi şartlar ve

biyolojik faktörler de gelir durumu ve hareketlilik üzerinde etkide bulunabilir (Lay, 2001: 10). Buna karşın bölümlenmece yaklaşıma göre bölümlenme işgücü piyasasında çalışanların ve işverenlerin temelde farklı olan davranış kurallarına göre hareket ettiği farklı kesimlere işaret etmektedir.

Bölümlenme konusunda, literatürde oldukça farklı görüşler mevcuttur. Farklılıklar çözümlemede bölümlere farklı tanımlar getirilmesinden ya da bölümlenmenin kaynağına ilişkin görüşlerin çeşitliliğinden kaynaklanmaktadır. Bunlar kabaca üç kuşakta toplanabilir: Piore ve Doeringer'in "ikili emek piyasası yaklaşımı", birinci kuşağı temsil etmektedir. Wachtel, Edwards, Reich ve Gordon'un "radikal yaklaşımları", Thurow'un "işbaşı rekabet modeli ve kuyruk teorisi" ve Okun'un "kariyer emek piyasası yaklaşımı" ikinci kuşak yaklaşımlar ve Michon, Picchio, Rosenberg, Rubery ve Wilkinson'ın "çok nedenli" ve "olasılık" yaklaşımları üçüncü kuşak yaklaşımlar olarak sınıflandırılabilir (Peck, 1996:50; Leontaridi, 1998:69-77). Son yıllarda, "karşılaştırmalı bölümlenme teorileri" bölümlenmeye yeni yaklaşımlar ise üçüncü nesil yaklaşımlar tarafından üretilmiştir (Peck, 1996:56). Dualist modeller klasik ekonomik paradigmaya karşı ortaya konmuş kaba ikili bir ayrıma dayanmaktaydı. Fakat üçüncü nesil bölümlenme yaklaşımı çok yönlü açıklamalar geliştirmiştir. Belirsiz emek pazarı, ürün pazarları, teknolojik gelişmeler, emek kontrol süreçleri, vb. gibi teorik açılımlar, toplumsal yeniden üretim süreci, devletin müdahalesi, sendikaların kolektif mücadeleleri vb. gibi yeni kavramlar etrafında tanımlanmıştır. Burada sadece toplumsal yeniden üretim süreci ve kadın emeğinin biçimleri inceleme konusu yapılmaktadır.

3. BÖLÜMLENMEDE TOPLUMSAL CİNSİYETİN ROLÜ VE EMEĞİN TOPLUMSAL YENİDEN ÜRETİMİ

Kültürün emek piyasasındaki görünümü ise, bireylerin faaliyetlerini düzenlemesi ve emek piyasası kurumlarını oluşturması sırasında ortaya çıkmaktadır. Emek piyasasının doğasının belirlenmesi, mesela ücretlerin yapısı ve düzeyi gibi sonuçların ortaya çıkmasında sosyal norm vb. kültürel öğelerin etkisi vardır (Austen, 2003:5). Marksist ve feminist literatürde üzerinde durulan emeğin yeniden üretimi ve emeğin cinsiyete dayalı bölümlenmesi bu noktada ortaya çıkmaktadır.

Emek piyasasındaki radikal değişimlere rağmen ücretli işe sahip olmayan kadınların çok olması, ücretli kadınlar tarafından yapılan ev işlerinin miktarı, mesleki bölümlenme ve yoksul kadınların fazla olması gibi gerçekler nedeniyle, üretim ve yeniden üretim arasındaki ilişkiyi dikkatlice incelemek gerekmektedir.

Emeğin cinsiyete dayalı işbölümü ve emeğin toplumsal yeniden üretimi konularına gelmeden önce, sosyolojik çözümlemelerde, emek piyasası teorilerinde (eril modeller) ve ekonomi-politikte (bölümlenmiş emek piyasası yaklaşımında birincil (erkek) ve ikincil (kadın) emek piyasalarının tanımlanması gibi) ataerkil paradigmanın (Fine, 1992:23-24) varlığından söz etmek gerekir. Fakat burada çalışmanın sınırlarını aşmamak ve konuyu dağıtmamak amacıyla emek piyasasında kadının ikincilleşmesine yol açan emeğin toplumsal yeniden üretimi ve cinsiyete dayalı işbölümü üzerinde durulacaktır.

Hane içi çalışanlar, toplam çalışan nüfusun önemli bir bölümünü temsil etmelerine rağmen çoğunlukla görünmez sosyal özneler oldukları bilinen bir gerçektir. Aslında burada görünmez olan, üretim ve yeniden üretim arasındaki kapitalist ilişkidir. Bu bağlamda, ekonomik sistemin temel problemi, daha dar alana sıkışmış olan "çevre" kadınının problemidir.

Kadının kamusal alandaki ikincillik ve tabiiyeti, toplumsal cinsiyet (gender) kavramı çerçevesinde açıklanmaktadır. Toplumsal cinsiyet, kadının ve erkeğin sosyal olarak belirlenen rol ve sorumluluklarını ifade eder. Toplumsal cinsiyet biyolojik farklılıklardan dolayı değil, kadın ve erkek olarak toplumun bizi nasıl gördüğü, nasıl algıladığı, nasıl düşündüğü ve nasıl davranmamızı beklediği ile ilgili bir kavramdır.

Toplumsal cinsiyet ayrımları hem kadınların hem de erkeklerin yaşamını şekillendirir ve sonuçta bu çeşitlilik sadece farklılıktan daha fazla anlam taşır. Öyle ki; kadın kategorisinde olma erkek kategorisinde olmaya göre, kadınların kaynaklara daha az ulaşmasını ve elde etmesini haklı gösterir. Bu eşitsizlik en belirgin olarak gelir ve servet dağılımında kendini gösterir. Dünya ölçeğinde yoksulların % 70'ini kadınlar oluşturmaktadır. Bu durum, "yoksulluğun feminizasyonu" olarak tanımlanmaktadır ve hem zengin hem de fakir ülkelerde mevcuttur Çalışma yaşamında kadınların eşit olmayan durumunu ve

ev içindeki düşük statülerini yansıtan bir gösterge olarak yoksulluk oranı dışında, kadınların çalışma yaşamındaki ikincilliği ise özellikle çevre ülkelerde ihracata dayalı sektörlerde ortaya çıkmaktadır. Yine dünya genelinde bir çok kadın çalışma imkanı bulamazken, çalışan kadınlar ise ancak erkek kazancının ortalama 3/4'ü kadar ücret kazanmaktadırlar (Akın ve Demirel, 2003:73).

BM 1980 yılı gözlemlerine göre küresel ölçekte, kadınların işgücünün üçte ikisi, kayıtdışı işlerde ve hane içi işlerde harcanmaktadır. Aynı rapora göre, kadınlar, dünya mallarının %1'ine sahiptir (Ostergaard, 1992). Cinsiyete dayalı bölünme, ücretli işlerde kadının ikincilliğine işaret ettiği gibi, ücretsiz işlerde ve hane içi rollerde de kadının tabiiyetini perçinlemektedir.

Kadınlar, ücretli emeğin ucuz ve güçsüz bölümünü oluşturmakta ve sömürüye açık bulunmaktadır. Genişleme dönemlerinde işe alınırlar daralma dönemlerinde işten önce onlar çıkarılır. Erkeklere göre üretkenliklerinden daha düşük düzeyde ücretlendirilirler. Aynı şekilde ödenmemiş hane içi emek, çalışan sınıfın yaşam standartlarını artırmakta, çocukların sosyalizasyonu ve bakımını sağlamakta; böylece bir sonraki çalışan nesli de yetiştirmektedir (Mackintosh, 1984).

Son zamanlarda yapılan “iş” tanımlamaları, yeniden üretim işlerini kapsayacak şekilde genişletilmiş ve uygulamalı çalışmalarda toplam iş yükünün hesaplanmasında dikkate alınmaktadır. Hesaplamalar konusunda tartışma olmakla birlikte, zamanın kullanımında, ev işleri ve ücretli emek toplanmaktadır.

Üretim ve yeniden üretim ilişkisinin doğası, kârı, artık değer olarak değerlendiren bir bakış açısıyla açıklanmaktadır. Ücretli işler emeğin mübadelesi iken, ev işleri emeğin meta olarak üretimidir. Mübadele için emek mutlaka üretilmeli ve diğer metaların üretiminde kullanılmalıdır. Yani emek mutlaka üretilmeli ve mübadele edilmelidir. Ücretler, üretime ait bir maliyet iken ev işleri (house work), maliyetlerden ayrılan ücret ödenmemiş emektir. Ev işlerinin kendi maliyeti olmasına rağmen bu ilişki yüksek bir artık değer garanti etmektedir. Kapitalistler bunu satarak değil (ücretsiz bir şekilde) alarak kâr ettikleri için ekonomide dolaşıma girememektedir. İşverenin burada kendi sorumluluklarını işçiye yüklemesi emek değer paradoksunu açıklamaktadır. Emeğin çoğu kendisini yeniden üretmeye uğraşırken daha azı işverene maliyet olarak yansır. Emek değer paradoksu, kölelik sisteminden farklı olarak ücretli emek sürecinde, üretim ve yeniden üretim süreçlerinin birbirinden ayrılması, ücretli ve ücretsiz işin kapitalist ayrımı ve kapitalist birikimin ihtiyaç duyduğu toplumsal yeniden üretimin bağımlılığı ile açıklanmaktadır (Picchio, 1992:97). Başka bir deyişle, kölelik sisteminde üretim ve yeniden üretim süreci, ücretli ve ücretsiz iş ve toplumsal yeniden üretim süreçleri birbirinden ayrı değerlendirilmeyordu ve kölenin değeri, bütün bu süreçlerin toplamı üzerinden hesaplanıyor ve ücretlendiriliyordu. Ücretli emekte ise bu süreçler birbirinden ayrılmıştır ve işveren bu süreçlerin tamamından faydalanıyor olmakla birlikte sadece üretim sürecinde yer alan ücretli emeğin karşılığını ödemektedir. Toplumsal yeniden üretimin bağımlılığı eve ekmek getiren üzerinden gerçekleşmektedir.

Geleneksel zamanlarda erkek eve ekmek getiren, kadın ev işlerini gören iken, modern zamanlarda hem kadın hem erkek ekmek getirmeye başlamış fakat ev işleri kadının üzerinde kalmaya devam etmiştir. Bu bağlamda çevre ülkelerdeki kadın istihdamının niteliği ucuz emek olması ve ikincillidir.

Üçüncü dünyada ihracat endüstrilerinde kadın istihdamı, 1950'lerin sonlarından itibaren bütün ülkelerde kadın emeği eğilimli emek yoğun endüstrilerde başlamıştır ki bu endüstriler, ücret maliyetlerine duyarlıdır ve kadın emeği, erkek emeğine göre daha ucuzdur. Bu işlerin gerektirdiği meslekler de cinsiyete dayalı işbölümüne uygun olarak kadın işgücünün özelliklerine uymaktadır. El becerisi ve dikkat isteyen sıkıcı fakat kolayca öğrenilen işler, kadınların dikiş, yiyecek hazırlama ve diğer ev işlerinden kültürel ve geleneksel olarak alışkın oldukları işler olup kadınların uygun işçiler olmasını sağlamaktadır. Fabrika işini çocuk bakımıyla bağdaştırmanın zorluğu da bekar, sağlıklı, genç kızlardan oluşan bir işgücünün yüksek devir oranı, düşük ücretle birlikte üretkenliği düşürmeden çalışmasını sağlamaktadır. Emek yoğun endüstriler, düşük sermaye, görece basit teknoloji ve düşük uzmanlık gerektirdiğinden iş piyasasına dahil olma noktasında engeller de daha azdır. Gelişmiş ülkelerde bile bu endüstriler, yüksek rekabet endüstrileri olup düşük kâr marjlarıyla üretim maliyetleri üzerinde, özellikle de ücretler üzerinde sürekli baskı oluşturarak ucuz kadın işgücü kullanımı zorlamaktadır.

Emek yoğun, özellikle kadın emeğinin yoğun olduğu endüstriler ücret rekabeti açısından bu nedenle yeni endüstrileşmekte olan ülkelerden daha hassastır. Kalkınma stratejileri düşük ücretli kadın emeğine dayanmaktadır. Kadın işçiler yeni endüstrileşen çevre ülkelerde bazı sektörlerde, istihdamın dörtte üçünü oluşturmaktadır (Standing, 1991:20).

İhracat fabrikalarında kadın çalışmasının nedeni, erkekler gibi, çalışmaya gereksinim duymalarıdır. Öncelikle ekonomik nedenlerle çalışmak istemektedirler. Gelişmekte olan ülkelerde ekonominin yapısı, kadınlar için modern anlamda ücretli işler sağlamadığından tarım, ev içi çalışma, enformel sektör gibi ikincil işlerde çalışmak zorunda kalmaktadırlar. Bu nedenle ister iç üretim, isterse ihracata dönük olsun fabrika işi tercih edilmektedir. Bugün 1.5 milyon civarında kadın işçi ihracata yönelik üretim yapan fabrikalarda istihdam edilmektedir. Bu durum “emeğin feminizasyonu” olarak adlandırılmaktadır (Lim, 1990).

Kadınların fabrikada çalışmaları çoğunlukla evleninceye kadar mümkün olmaktadır. Bundan sonra çalışması kocanın da aynı çalışma ve yaşam kültürünü özümsemiş olmasına bağlıdır. Bundan sonra kadının görevi daha çok hane içi rollere ve emeğin yeniden üretimine yönelmektedir.

Üretim ve emeğin yeniden üretimi süreçleri bir bütündür; gelişkin, üretim kapasitesini artıracak bir üretim yapabilmek, gelişkin bir işgücüne sahip olmayı gerektirir. Üretim ve emeğin toplumsallaşması, toplumsal işbölümündeki artış, üretim süreciyle emeğin yeniden üretimi süreçleri arasındaki bağı da dolayışsızlaştırmakta, çok daha açık hale getirmektedir. Kapitalizm, başından itibaren emeğin yeniden üretimini, işçinin harcadığı enerjinin fiziksel olarak yerine konulması olarak almış, işgücünün fiyatını, her zaman, en alt sınırdaki tutma eğiliminde olmuştur. İşçinin emeği kiraladığı süre boyunca çalışma sürekliliğini sağlayacak, ona disiplin ve düzenlilik kazandıracak tedbirler ise çoğu zaman kadının çocuk bakımı rolüyle birlikte ailede başlamaktadır.

Emeğin arzı, hayat standartları ve emek birimlerinin sayısı olmak üzere iki boyutta tanımlanmaktadır. Emek arzı, belli sayıda bir nüfusu ve bunların emek piyasasına girişini garanti eden sosyal bir süreçtir. Son zamanlarda hayat standartları ve sosyal yapıların tanımlanmasına emeğin yeniden üretimi açısından yeni bir önem atfedilmektedir. Fakat hayat standartlarının doğası, nüfusun yeniden üretimi anlamında ve işverenler için maliyet anlamında ikili bir yapı arz etmektedir. Dolayısıyla kendilerinin ve ailelerinin yeniden üretimi şartlarını dikkate alan emekçilerin alışkanlıkları ve beklentileri ile emek süreci için gerekli olan sağlık, disiplin, eğitim, vasıfla ilgili işveren beklentileri ile özel mülkiyete dayalı sosyal bir sistemle ilgili devletin beklentileri olmak üzere ikili bir perspektiften etkilenir.

Alışkanlıklar, beklentiler ve hayat standartları ile ilgili farklı bakış açıları, çalışanlar ve işverenler ve tüm çalışan nüfus ile devlet arasında potansiyel bir radikal çatışma kaynağıdır. Hayat standartları ile ilgili “yükselen beklentiler” ve “üretim maliyeti” şeklindeki iki zıt özelliği, emek metasının karakteristik özelliğidir. Diğer metalar, maliyetleri ile ilgili otonom değerlere sahip değilken, insan yaşamı sınıflar arası güç ilişkilerine ve emeğin bölümlenmesine dayanan bir süreçte sermaye haline gelmektedir. Tüketimin görece sosyal gücü açıklamasından dolayı, hayat standartları nüfustaki çatışmayı açıklamaktadır. Bir taraftan tüketim şekilleri, hâkim sınıfın egoizmi tarafından belirlenirken öte yandan da ücretli çalışanlar, ev işçileri ve diğerlerinin düş kırıklığı ile belirlenmektedir. Ücretler ve gerçek hayat standartları arasındaki cari ilişki, bütün olarak emeğin toplumsal yeniden üretim sürecine dayanmaktadır. Emeğin yeniden üretim süreçleri, aktif olan sosyal özneleri, üretim yerlerini ve bunların tamamlayıcı unsurlarını içerecek şekilde Tablo 1’de özetlenmektedir.

Bu tablo, ücretli ve ücretsiz işçiler arasında çalışan nüfusun farklılaşmasını göstermektedir. Üretim fonksiyonunun ayrımı, tarihsel olarak bireyler, üretim yerleri ve kurumlar arası bir ayrımı getirmektedir. Bu farklılaşma, ücretli ve ücretsiz işler arasında bir ayrımı da beraberinde getirmektedir ve bu sürekli bir yapı değildir. Bu yapıda, çalışma tutumları, ücretli mal ve hizmetler; üretim yapısına bağlı olarak aile yapısı, kurumlar, demografik yapılar, sınıflar ve cinsiyetler arası güç ilişkileri değişikliklere sebep olabilmektedir.

Tablo 1. Emeğin Toplumsal Yeniden Üretim Süreci

Sosyal özneler	Ücretli emek	Ücretsiz hane içi emek	Kamu kurumları
Üretim yeri	Fabrika	Ev	Hastaneler, okullar ve diğerleri
Yeniden üretim birimi için mal ve hizmetler	Ücretli mallar	Ev işleri	Hizmetler ve yararlar

Kaynak: Picchio, 1992:120

Ev işleri ve ücret yığımları ile bunları sağlayan özneler karşılıklı bağımlıdır. Ücretli malları sağlayanlar, ev işlerine ihtiyaç duyarlar çünkü emek gücü ev işlerinin ve ücretli malların birleşik bir ürünüdür. Kapitalizmin problemi, üretim aşamasında emeğin yeniden üretim maliyetini karları azaltmadan sabit tutmaktır. Bu değişik şekillerde gerçekleştirilebilir (Picchio, 1992:121): Birincisi, çalışan nüfusun hayat standartlarını seviye ve birleşim anlamında aşağıda tutmaktır. Diğeri, yüksek verimlilikle ücretli mal ve hizmetlerin maliyetini azaltmaktır. Bir diğeri yöntem, üretim maliyetlerini devlete transfer etmektir. Dördüncü ve son yöntem ise, toplumsal yeniden üretimin maliyetleri, kadının ev işleri artırılmak suretiyle aileye yüklenmesidir. Eğer yeniden üretim sürecinde ailenin yeri tam olarak tesbit edilmezse, devletin rolü ve sosyal sistem tam olarak anlaşılamayacaktır.

Emeğin toplumsal yeniden üretimi ve kadın emeğinin ikincilleşmesi konusunu, Mackintosh (1984), “emeğin cinsiyete dayalı bölümlenmesi” ve “kadının (erkeğe) tabiyeti” başlıkları altında ele almaktadır. Emeğin cinsiyete dayalı olarak bölümlenmesi, kadın ve erkeklerin çalıştığı ücretli işlerde, kadın çalışanların belli endüstriyel sektörlere ve bu sektörlerde belli işlere yönlendirilmesi şeklinde açıklanmaktadır. Bu işlerde de kadınlar düşük ücretli olarak çalıştırılmakta, vasıfsız olarak nitelendirilmekte ve hiyerarşik ve otoriter kontrol açısından kötü çalışma koşullarında iş görmektedirler.

Sadece ücretli işlerde değil, tarım kesiminde, ya da kentte kendi hesabına çalışmada, üretim ve ticarete veya yemek yapımı ve çocuk bakımı gibi hane içi işler gibi ücretsiz işlerde de kadınların aleyhine bir cinsiyete dayalı işbölümü vardır ve kadınlara herhangi bir yarar sağlamaksızın kadınların çalışmasını gerektirir. Böylece, bu roller kuşaktan kuşağa öğrenilerek aktarılmakta ve toplumsal cinsiyete dayalı işbölümü rolleri de pekişmektedir.

Cinsiyete dayalı işbölümü, kapitalist üretimin karını artırmakta kullandığı bir yapı olduğundan, kapitalist üretim sistemi tarafından desteklenmektedir. Kadınlar erkeklere nazaran verimliliklerine göre daha düşük ücretlendirildiklerinden hem gelişmiş ülkelerde hem de Üçüncü Dünya’da kar artışı sağlamaktadır. Ayrıca kadınlar, “yedek işgücü ordusu” olarak da işlev görmektedir ve kapitalist birikim rejimine fayda sağlamaktadır. Kadınlar, düşük ücretli ve eve/erkeğe bağımlı olduklarından daralma dönemlerinde kolaylıkla eve gönderilebilmekte ve ekonomik genişleme dönemlerinde tekrar işe çağrılmaktadırlar (Mackintosh, 1984:7). Benzer bir tartışma, ücretsiz hane içi yeniden üretim işleri için de yürütülebilir. Kadınların ücretsiz yaptığı hane içi tüketime yönelik (yemek, çamaşır, çocuk bakımı vb. gibi) ev işleri, çalışan sınıfın yaşam standartlarını kendilerine sağlanan ücretin çok ötesinde yükseltmektedir. Öte yandan çocukların sosyalizasyonu ve bakımı da gelecek dönemdeki işgücünün yetiştirilmesi anlamına gelmektedir. Kadınların omuzlarına binen bu hizmetler, alternatif olarak sadece devlet tarafından fakat çok yüksek maliyetlerle sağlanabilmektedir. Öte yandan bu hizmetlerin ücretsiz olarak yapılıyor olmasının ücretleri aşağı çektiği yönünde tartışmalar da mevcuttur (agm, 7-8).

Sonuç olarak, emeğin toplumsal yeniden üretiminin kadınlar tarafından hane içi ev işleri bağlamında ücretsiz olarak yapılıyor olması, onların düşük ücretli işlerde çalıştırılmasının ideolojik temellerini de oluşturmaktadır. Düşük ücretli işler, kadınların evde kalmasını zorlamakta, böylece emeğin toplumsal yeniden üretimi garanti altına almaktadır. Bu bağlamda, kapitalist üretim biçimi, erkeklerin kadınlar üzerindeki tarihsel baskısını (ataerkillik) yeni biçimler altında devam ettirmektedir (Fine, 1992:47-56). Dolayısıyla kadının hane içindeki karşılıksız emeği ve emek piyasasındaki ikincilliği, sadece kapitaliste değil, hane içindeki erkeğe de, hem bakım hizmetlerinin ücretsiz sağlanması açısından hem de kriz dönemlerinde kadın işgücünün piyasadan çekilmesiyle birlikte erkek emek kitlesinin işsiz kalmaması bakımından yarar sağlamaktadır.

3.1. Türkiye’de Toplumsal Cinsiyet Roller ve Emegın Toplumsal Yeniden Üretimi

Türkiye’de 1980’li yıllardan itibaren kırdan kente göç hızlandığı gibi kentte de kadın emegine olan talep artmıştır. Öte yandan kadınların istihdama katılımı da her yıl artış göstermektedir (Ecevit, 1998:48-49). Bu artışın bir kısmı hizmetler sektöründe olmakla birlikte, son yıllarda tekstil ve konfeksiyon ya da gıda gibi sektörlerde kadının fiziksel özellikleri ve “el yatkınlığı” nedeniyle tercih edildiği görülmektedir. Fakat bu sektörlerde kadın istihdamının artış hızı oldukça yavaştır.

Formel sektördeki işletmelerin üretimi ademi merkezileştirmesi ve üretimi taşeronlaştırmaları, enformelleşmeye yol açmakta ve ailelerin işsizlik ve gelir düşüklüğünü telafi etme stratejisi yanında işletmelerin maliyetleri aşağı çekme stratejisi nedeniyle de enformel sektör ortaya çıkmaktadır. Özellikle aile gelirini artırma bağlamında kadınların hem ev içinde hem ev dışında enformel sektör faaliyetlerine daha yoğun katıldıkları gözlenmektedir (Ecevit, 1998:59-60).

Kriz dönemlerinde sanayide yaşanan durgunluk ve gerilime, ilk önce kadınların işten çıkarılmasına yol açmaktadır. Durgunluk dönemlerinde birincil/vasıflı işçiler korunurken vasıfsız/ikincil işçiler işten çıkarılmaktadır. Kadınlar da genelde vasıfsız oldukları için ikincil çalışanlar olarak kabul edilmektedir. “Eve ekmek getiren”in erkek olduğu vurgusu da kadınların kendi konumlarını ikincilleştirmelerine yol açmaktadır (Ecevit, 1990, 109-110).

Öte yandan özellikle yapısal uyumun getirdiği yoksullaşma karşısında, “yuvayı dişi kuş yapar” şeklinde ifadelendirilen kadınların hane içi emeginin önemi artmaktadır. Genel olarak kadınların hane içi toplumsal yeniden üretim faaliyetlerine ayırdıkları zaman erkeklerin 3,5 katıdır. Bu toplumsal cinsiyet rollerinin oldukça belirgin olduğunun açık bir göstergesidir. Toplumsal cinsiyet rolleri, kadınların işe girişinde engeller şeklinde ortaya çıkarken, işin geçici olmasına da yol açmaktadır. Kadınlar, evlendiklerinde ya da ilk çocuğu doğduğunda emek piyasasından çekilebilmektedir (Kardam ve Toksöz, 2004).

Yapısal uyum politikaları çerçevesinde tarım kesimine verilen desteklerin sınırlaması nedeniyle kırsal kesimde, özellikle küçük ve orta büyüklükteki topraklarda tarım yapan çiftçiler üzerinde baskı oluşturmuş ve ekonomik açıdan yaşanan zorluklar nedeniyle kadınların üretim sürecine ücretsiz aile işçisi ya da ücretli işçi olarak katılmaları sonucunu doğurmuştur (Morvaridi, 1992). Bu nedenle özellikle kadınlar kente göçmeyi daha çok istemektedirler (Morvaridi, 1992; Erman, 1998:211-213). Fakat kente göçen kadın, bir müddet işgücünden çekilmekte; bu defa da düşük ücretler nedeniyle hane reisinin geliri kent ortamında evi geçindirmeye yetmeyince enformel sektörde düzensiz biçimde çalışmaya başlamaktadır. Hatta kocanın izin vermemesi, güvenli bir çalışma ortamı bulunamaması gibi toplumsal cinsiyet unsurlarına dayalı nedenlerle evde çalışan kadınlar, yaptıklarını “iş” olarak değerlendirmemekte; “cep harçlığı” kazanmak için geçici bir faaliyet olarak görmektedirler Aynı şekilde kadınların evde çalışması da düşük eğitim düzeyleri ve evli olmaları nedeniyle dışarıda iş bulamamaları ya da hane reisinin dışarıda çalışmaya izin vermemesidir. (Çınar, 1994:372, 377-378). Kentteki işlerde de kadınlar kriz dönemlerinde işten çıkarılan ilk kesim olmaktadır.

Kırdan kente göç, kadın açısından bir patriarkal ilişkiden diğerine geçmek anlamına gelmektedir. Kadınların, kentte çalışma durumunda erkeklerden daha düşük konumda olmak bakımından dikey işbölümünden, belirli ayrıntı işlerde çalışmaları bakımından yatay işbölümünden söz edilebilir (Özen, Erkan ve Şahin, 2005:197 vd.). Söz konusu cinsiyetler arası farklılaşma, toplumsal cinsiyete dayalı bölümlenmenin Türkiye’deki yansımaları şeklinde değerlendirilmelidir. Emegın toplumsal yeniden üretimi de söz konusu bölümlenme sonucunda kadınlar üzerinden gerçekleştirilen hane içi ücretsiz bir faaliyet olarak kalmaya devam etmektedir.

4. KAHRAMANMARAŞ KENTSEL EMEK PİYASASINDA TOPLUMSAL CİNSİYETE DAYALI BÖLÜMLENME VE KADIN EMEĞİNİN BİÇİMLERİ

4.1. Araştırmanın Yöntemi

Bu çalışmada yaşam öyküsü, yarı yapılandırılmış mülakat ve katılımcı gözlem tekniklerinden oluşan niteliksel araştırma yöntemiyle köyden şehre göç ve işgücü piyasasında toplumsal cinsiyete dayalı bölümlenme ve kadın emeginin biçimleri çözümlenmeye çalışılmıştır.

Yaşamöyküsü tekniğinin amacı sosyal değişimin bireylerce nasıl tecrübe edildiğini ortaya koymaktır. Yarı yapılandırılmış mülakat tekniği vaka ve yaşamöyküsü tekniklerinin alt yapısını oluşturmuştur. Aktörler ile görüşme yapılırken belirli sorular tespit edilmiş; bu temel sorular etrafında mülakatın yönelimi esnek bırakılmıştır. Böylece kişinin kendi bakış açısı ile olguları değerlendirmesi sağlanmıştır.

Katılımcı gözlem tekniği, ya dışarıdan müdahil olarak yarı-katılımcı düzeyde ya da incelenen sürecin/olgunun bizzat aktörü olarak, olayların içerisine girip kümeden bir fert şeklinde davranarak uygulanabilmektedir. İkinci uygulamada, araştırmacı, olayların bizzat nesnesi konumunda yahut da işleyicisi, yönlendiricisi konumunda olabilmektedir. Çalışmada tam katılımcı gözlem tekniği uygulanmıştır.

Çalışma büyük çoğunlukla tam katılımcı gözlem tekniği ve yaşamöyküsü ile elde edilen verilere dayanmaktadır. Yarı yapılandırılmış mülakat tekniği çerçevesinde yapılan bazı görüşmelere gözlem tekniğini desteklemek amacıyla yer verilmiştir.

Alıntılanan görüşmelerde katılımcıların isimleri ve yerleşim yeri adları gizlenmiştir.

4.2. Araştırmanın Kapsamı

Kahramanmaraş Merkez ilçe kentsel alanı, çalışmanın fiziki sınırlarını belirlemektedir. Bu alan, Belediye sınırları içinde kalan mahalleler ve endüstri bölgeleridir. Kahramanmaraş İl merkezi, diğer ilçelerden, ilçe köylerinden ve merkez ilçe köylerinden göç almaktadır. Fakat diğer ilçelerden alınan göçler sınırlı olduğu gibi daha çok çevre illere ya da belli mesleklere yönelmektedir. Bu nedenle daha dar bir alanda daha heterojen bir yapı arz eden merkez ilçe köyleri araştırma kapsamına alınmıştır.

Merkez ilçe köyleri arasından görüşme yapılacak köylerin seçimi yargısal örnekleme metotları arasında yer alan kota yöntemiyle yapılmıştır. Buna göre merkez ilçe haritasında yer alan köyler, fiziki özellikleri ve bu köylerin fiziki özelliklerine bağlı geçim stratejileri göz önüne alınarak 3 ayrı kategoriye ayrılmıştır. Bunlar:1. Kuzey köyleri (Dağ köyü-DK) 2. Batı köyleri (Dağ köyü-DK) 3. Güney ve Doğu köyleri (Ova köyü-OK) Bu bölgelerden toplam 6 köyde toplam 41 kişiyle derinlemesine görüşmeler gerçekleştirilmiştir. Çalışmada bu görüşmelerden kadın emeği ile ilgili olan kısımlara yer verilmiştir.

5. KENTSEL EMEK PİYASASINDA TOPLUMSAL CİNSİYETE DAYALI BÖLÜMLEMENİN KÖKENLERİ: KAHRAMANMARAŞ İLİ MERKEZ KÖYLERDE GÜNLÜK ÇALIŞMA VE YAŞAM DÖNGÜSÜ

Köyde hava yumuşayıp toprak uyanmaya başlar başlamaz çiftçi de kışın rehabetini üstünden atar ve ekim - dikim mevsimi başlar. Bu mevsim Şubat'ın sonu ile Mart'ın sonu arasındadır; yani cemrelerin düştüğü dönemdir. Havaların durumuna göre Şubat sonundan Nisan'ın sonlarına kadar ekim ve dikim işleri yapılır. Bu dönemde sebze ekimi ve fidan dikimi yapılır. Kahramanmaraş'ın dağlık merkez köylerinde çoğunlukla hane içi tüketim ya da geçimlik üretim amaçlı olarak biber, fasulye, domates, patlıcan gibi sebze ekim ve fidelemesi yapılır. Yine patates, soğan ve sarımsak ekimi de birkaç köy/bölge hariç hane içi tüketim amaçlıdır. 1980 öncesinde hane içi tüketim amaçlı olarak yetiştirilen ceviz, kiraz, vişne, elma, bağ çubuğu gibi meyve çeşitleri son yıllarda pazara sunulmak üzere de dikilir olmuştur. Bu meyvelerin fidanı da köylerde karın kalkmasıyla ve toprağın işlemeye elverişli hale gelmesiyle birlikte dikilir ki bu da Şubat sonu Nisan sonu arasındadır. Ekim ve dikim geleneksel yöntemlerle yapılmaktadır ve çoğunlukla modern ziraat teknikleri ve modern bahçe işletmeciliği yapılmamaktadır. Köylüler buna "kara düzen" diyorlar.

Nisan ayından itibaren ekim ve dikimi yapılan fide ve fidanların çapalanması gerekir. Öte yandan ağaçlar açılmaya başladığında budama yapılır. Mart sonu Nisan başı gibi toprağa yakın yerden aşı yapılabilecek kiraz, bağ çubuğu gibi fidanlara yarma aşı yapılır. Mayıs başından itibaren de yağmurların kesilmesiyle birlikte ekinlerin ve söz konusu fide ve fidanların sulanması işi gündeme gelir. Mayıs-Haziran ayları boyunca dönüşümlü olarak sulama ve çapa işi devam eder. Haziran'dan itibaren köyün konumu ve ürünün özelliğine göre hasat mevsimi başlar.

Mayıs sonundan Haziran sonuna kadar kiraz mevsimidir. Kiraz son yıllarda söz konusu köylerde pazara sunulmak üzere üretilmekte ve köye gelen tüccara satılmaktadır. Arkasından vişne çıkar. Haziran sonundan itibaren baharda ekim ve fidelemesi yapılan sebzelerden de ürün alınmaya başlanır. Öte yandan Haziran başı arpa biçim ve mercimek yolum vaktidir; ayın sonuna doğru ise ekinler biçilir.

Haziran'dan Ekim sonuna kadar çeşidine göre elma yetişebilir. Yine Haziran Ağustos arasında hane içi tüketim fazlası yemiş üretimi söz konusuysa şehirden alınacak üç beyaz (şeker, tuz, toz) karşılığında pazara arz edilebilir. Haziran ayı aynı zamanda kalem aşısı gerektiren ceviz, antep fıstığı gibi ağaçların aşısı mevsimidir.

Temmuz ayında biçilmiş olan ekinler bir harmanda toplanıp sap yapılı ve taneyi samandan ayırmak için patoza verilir. (Patoz, biçerdöverin yaptığı işi tarlaların küçüklüğü, arazinin engebeli ve taşlı olması nedeniyle sapların bir araya getirildiği harmanda traktöre bağlı olarak motor gücüyle yapan bir alettir.) Daha sonra tane ve saman ayrı ayrı eve taşınır. Saman artık naylondan yapılan ve adına haral denen geniş çuvallara sıkıca basılarak taşınır. Daha önceleri bu harallar el dokuması oluyordu ve hem taşımak hem de doldurmak çok daha zordu.

Temmuz ayı boyunca yine sebze ve meyve bahçelerinin sulama ve çapa işlerine devam edilir. Birinci ürünün kaldırıldığı tarlada ikinci ürün ekilecekse bu ayda ekim yapılır. Bu ayda sebzelerin ilk ürünü alınır. İkinci toplamadan itibaren fasulye, biber gibi sebzeler ve örneğin vişne, elma gibi ürünler köy otobüsüyle kente gönderilir ve karşılığında çay, şeker, tuz, sıvı yağ, sabun gibi asli ihtiyaç maddeleri ismarlanır.

Temmuz ayı sonunda nohut hasadı yapılır. Ağustos'ta saman ve ot gibi hayvanların yiyecekleri eve taşınır. Bu ayda da soğan sarımsak, patates gibi hane içi tüketim amaçlı sebzelerin hasadı yapılır. Öte yandan bu ay, köyde kışlık zahire yapma mevsimidir. Kışlık un, bulgur ve dövme/tarhana bu ayda hazırlanır.

Eylül başında sergilik üzümler serilir. Eylülün 5'i ile 15'i arasında ceviz çırpımı yapılır Eylül sonuna kadar ceviz kabuğundan ayrılır ve kurutulur. Eylülün 15'inden itibaren üzüm şırası yapımına başlanır ve Ekim sonuna kadar devam eder. Eylül-Ekim aylarında kuru fasulye, kırmızıbiber gibi sebzelerin de hasadı yapılır. Ekim sonunda ekim işleri başlar. Ekim sonundan Kasım ortasına kadar buğday, arpa, nohut, mercimek gibi tahıllar ekilir.

Ekim ayında ekimi yapılmayacak tarlalar nadas amaçlı olarak sürülür ve bahar ekimine yahut ertesi yılın ekim ayına kadar dinlenmek üzere bırakılır. Tarla dinlenmeye bırakılmakla beraber köylünün kışın da dinlendiği pek söylenemez. Kasım ayından itibaren aralık ayı ortalarına hatta sonlarına kadar; daha doğrusu kar yağınca kadar tarla ve bahçelerdeki düzenleme işleri yapılır. Örneğin engebeli bir arazi ise seki oluşturmak üzere duvarlar yapılır, taşlı tarlaların taşı atılır, tarla ve bahçelerin kenarındaki yabani ot ve çalılar temizlenir. Bu çalılar kışlık odun olarak kullanılır.

Aralık ortasından itibaren Kahramanmaraş'ın merkez ilçeye bağlı dağ köylerinde kar yağabilir. Kar yağdıktan sonra da eğer yazdan odun ihtiyacı karşılanamadı ise yakacak odun getirmek gerekir. Kışlık odun yazdan hazırlandıysa bile daha çok dayanması için araya yaş odun da atmak gerekir ve bu amaçla da olsa arada birkaç yük yaş odun yapılır ve getirilir. Eğer küçükbaş hayvan besleniyorsa, kış yaz hayvanların günlük dal ihtiyacı karşılanmak zorundadır. Bunun için kışın dahi her gün olmasa bile hayvan sayısına göre gün aşırı veya 2-3 güne bir dağdan dal getirmek gerekir. Hayvanların bakımı ile kışın daha çok kadınlar ilgilenir. Yaz aylarında ise çocuklar otlar.

Şubat sonundan itibaren karın kalkmasıyla birlikte işler yeniden başlar. Tarla ve bahçelerin bakımı yapılır; hayvanlar dışarı çıkarılır, otlak ve meraya götürülür. Cemrelerin düşmesiyle birlikte ekim ve dikim ve budama işlerine yeniden başlanır.

Tablo-2. Kahramanmaraş'ın Merkez Dağ Köylerinde Yıllık İş Döngüsü

Aylar	İşler
Şubat sonu	Tarla ve bahçelerin temizliği, fidan dikimi
Mart	Fidan dikimi, sebze bahçesi kurulumu, meyve ağaçlarının budanması, aşılama
Nisan	Sebze fideleme, patates, soğan, sarımsak ekimi, ekinlerin gübrenmesi, budama
Mayıs	Sebzelerin çapalanması, meyve bahçelerinin sürülmesi, kazılması, ilk suyun verilmesi, yetişmeyen fideleme işlerinin yapılması
Haziran	Aşılama, kiraz toplanması, sebzelerin sulama ve çapalanması, arpa ve buğday biçimi, şelek çekimi, mercimek yolu, mercimek yolu,
Temmuz	Sebzede birinci hasadın yapılması, patoza sap verilmesi, saman çekimi, sulama, çapalama, nohut yolu
Ağustos	Nohut hasadı, sebze hasadı, saman çekimi, sulama, çapalama, kışlık zahire yapımı, salça yapımı
Eylül	Bağ bozumu-üzüm şırası yapımı, ceviz çırpımı, fasulye, biber vb. hasadı
Ekim	Hasadın tamamlanması, ekilecek tarlaların sulanması, buğday, arpa, nohut, mercimek ekimi.
Kasım	Ekim işlerine devam, tarladaki son hasat ürünlerinin de çatı altına taşınması, tarla ve bahçelerin temizlenmesi, bakımı, kışlık odun temini.
Aralık	Bağ-bahçe-tarla bakımı, yakacak odun ve küçükbaş hayvanlar için dal temini
Ocak	Yakacak odun, dal temini, damların kardan temizlenmesi ve çatı aktarımı

Kaynak: Saha araştırması çerçevesinde yazar tarafından geliştirilmiştir.

Günlük yaşam ve çalışma döngüsü ise kısmen ailenin yapısına göre değişmekle birlikte genel bir çerçeve çizmek mümkündür. Kış ayları hariç kalkma vakti genelde saat 04.00-04-30 civarındadır. Saat 05.00'a kadar kahvaltı edilir ve ortalık ağarınca 05.30 gibi işe başlanır. Öğle sıcağında yorulmak istenmiyorsa kahvaltı yapmadan gidilip saat 9-10 gibi tarlada da kahvaltı yapılabilir. Hayvan otlatan çobanlar için bu daha tercih edilir bir durumdur. Küçükbaş hayvanları sağım için eve ya da yatağa getirdikten sonra 10 civarında kahvaltı yapılır. Sulama, yük taşıma, patoz gibi acil ve sıralı bir iş varsa saat 4'ten önce ilk şafak söktüğünde saat 3 gibi de kalkılabilir.

Kuşluk vaktine yani güneş iyice yükselip sıcaklığını hissettirinceye kadar çalışılır. Biraz dinlenilip gerekiyorsa bir kahvaltı yapıp tekrar işe devam edilir. Mevsimine ya da gününe göre ne iş varsa o yapılır. Sulama, patoz, yük taşıma, bağbozumu gibi işlerde kuşluk arası verilmeyebilir. Öğleyin yemek yendikten sonra yaz aylarında değilse ve güneş çok yakmıyorsa tekrar işe başlanır. Kara sabanla çift sürmek, hayvanla yük taşımak gibi işlerde hayvanın da yemlenmesi ve dinlendirilmesi gerekir. Yaz ayları ise ve güneş çok yakıyorsa, şelek çekimi, çapa, gibi işlerde ikindiye kadar ara verilebilir. Ara verilmemişse ve bahar aylarıysa günbatımına yakın iş bırakılır ve eve dönülür. Ara verilmişse, özellikle yaz aylarında gün batıncaya kadar çalışılır. Patoz, saman basımı, yük çekimi, üzüm suyu sıkma, ceviz kabuğundan ayırma (kavlatma), sulama gibi işlerde gece gündüz ayrımı olmaksızın her saat çalışılabilir.

Örneğin saat üçte tarlaya suyu çevirdiğiniz zaman, sizden sonraki tarla sahibi sıra beklediğinden akşam saat 9-10'a kadar ortalık iyice kararıp nerenin sulu nerenin susuz olduğu ayırt edilmez oluncaya kadar çalışmanız gerekir. Yine sıra işinde Eylül yağmurları başlamadan şırayı kurutmak gerektiğinden gece boyunca üzüm suyu sıkılabilir. Ceviz, badem, antep fıstığı gibi meyvelerin kabuktan ayrılıp güneşte kurutulması gerekir. Güz ayları olduğu için geceleyin ansızın bastıran bir yağmur nedeniyle yataktan kalkıp sıra, meyve, salça gibi kurumaya bıraktığınız ürünlerin üzerini örtmek gerekebilir.

Tablo-3. Kahramanmaraş'ın Merkez Dağ Köylerinde Günlük İş/yaşam Döngüsü (Kış ayları hariç)

Saatler	Diğer/açıklamalar	Çalışma	Dinlenme /çay saati	Yemek	Uyku
04.00 - 04.30	Kalkış (acil veya sıralı bir iş varsa kalkış saati 03.00 civarındır)				
04.30 - 05.00	(Kahvaltı)			X	
05.00 - 05.30	Tarlaya/bahçeye gidiş				
05.30 - 09.30		X			
09.30 - 10.00	(ihtiyaç varsa)		X		
10.00 - 12.30		X			
12.30 - 13.30				X	
13.30 - 14.30			X		
14.30 - 17.00		X			
17.00 - 17.30	(ihtiyaç varsa)		X		
17.30 - 20.00		X			
20.00 - 20.30	Eve dönüş				
20.30 - 21.30				X	
21.30 - 22.00	Çay saati		X		
22.00 - 04.00					X
Toplam*	2	11.30	2	2.30	6

* Tabloda yer alan saat ve değerler, bahar ve yaz aylarında köy yaşamının gözlemlenmesinden hareketle oluşturulmuş ortalama değerlerdir.

Kaynak: Saha araştırması çerçevesinde yazar tarafından geliştirilmiştir.

Dolayısıyla günlük iş döngüsü, doğaya, işin biçimine, ivediliğine ve hanenin çalışma alışkanlığına göre değişebilir. Bu döngüde çocuklar biraz geç kalkabilir. Ama yine de güneş doğmadan kalkıp hayvanları otlatmaları gerekir. Bu saat en geç 5.30 olabilir. Kadınlar her halükarda daha erken kalkıp kahvaltıyı ve iş için gerekli malzemeleri ayarlamak zorundadırlar. Hanenin nüfusuna göre kadınlardan biri evde kalıp öğle azığını hazırlar ve tarlaya öğle yemeği götürür. Öğle yemeği hazırlanırken hayvanların sütlerinin sağılması da gerekir. Akşamları da yine evin kadını ya da kızlarından biri eve erken dönerek akşam yemeği hazırlar. Bu yemek hazırlanırken hayvanların akşam sütlerinin sağılması da gerekir. Akşamleyin en geç yatanlar da yine kadınlardır çünkü her iş bittikten sonra bulaşıkları yıkamaları gerekir. Gece çocuklardan başka üstü örtülmesi gereken sıra, salça vb. gibi ürünler varsa bunlarla ilgili düzenlemeleri yapmaları ve sabah için de hazırlık görmeleri gerekir. Bunun yanında tarlada da erkeklerle beraber aynı mesaiyi harcamaları gerekir.

Kahramanmaraş'ın merkez dağ köylerindeki çalışma, dinlenme ve uyku saatleri ana hatları ile Tablo 3'te gösterilmektedir. Buna göre kış ayları hariç ortalama çalışma süresi 11.30 saattir. Sıralı ve acil işlerde bu süre 14 saate kadar çıkabilir. Sadece kışın kar, şiddetli yağmur ve aşırı soğuklarda hiç çalışılmayabilir. Bunun dışında kışın da kalkış saati ortalama 07.00 olup kışın yapılabilecek işlere 09.00 gibi gidilir ve akşam 17.00 sularında dönülür. Ama kışın her gün çalışılmayıp gün aşırı veya 2-3 güne bir de iş yapmak gerekebilir. Hiçbir iş yapılmısa bile ortalama 2 saat sobada yakacak odun kırmak gerekir. Kadınların yemek, çocuk bakımı ve hayvan bakımı gibi hane içi görevlere ilişkin işleri mevsimlere göre değişmeksizin baki kalırlar.

Hane fertlerine göre işlerin dağılımına bakıldığında ise hangi işin hangi gün ve saatte yapılacağına hane reisinin eşi ile birlikte karar verdiği görülmektedir. Çünkü evin kadını, birçok işte kocası ile birlikte çalışmak zorundadır. Kadının ev içi rolleri gereği, tarlada çalışacağı günler ile ev içinde gıda, zahire yapımı gibi işlerle uğraşacağı günlerin birlikte ayarlanması gerekmektedir. Öte yandan evin erkeğinin de zahire ve sıra yapımı sırasında çuval taşıma işlerinde evin kadınına yardımcı olması gerekmektedir.

Çift sürme, fidan dikme, ağaç budama, aşılama, sulama, kazma, şelek çekme, patoza sap verme, saman çekimi, ceviz badem çırpması, yük çekimi, odun ve dal getirme gibi işler erkeklere mahsus işler olup hane reisi ve/veya büyük erkek çocukları tarafından yapılır. Kiraz, vişne, fıstık, fasulye toplama, nohut, mercimek hasadı, ekin biçme, ot yolma, sebze ekimi ve fidelenmesi, zahire ve şıra, ceviz-fıstık-badem kavlatma, erkeğin de katılımı ile kadınlar tarafından yapılır. Çapa ve yabancı otların bahçelerden temizlenmesi işi çoğunlukla kadın ve çocuklar tarafından yapılır. Hayvan otlatma işi çocuklar ve başka iş yapamamakla birlikte dolaşabilen ihtiyar hane üyeleri tarafından yapılır. Küçük çocukların bakımı ve uyutulması işleri de çoğunlukla yaşlılar ve ilkökul çağındaki çocuklar tarafından yapılır. Anne tarlaya gittiğinde, meme emen çocuklar anneyle birlikte götürülür.

İşlerin hane fertlerine göre dağılımına bakıldığında, ağır işler ve erkeklerle imece ve yardımlaşma yoluyla yapılabilecek işler, hane reisi ve evin (15 yaş üstü) büyük erkek çocukları tarafından paylaşılmaktadır. Erkek çocukların evli olmaları ve hatta aynı çatı altında oturmamalarının iş paylaşımına herhangi bir etkisi yoktur. Çünkü araziler ve hayvanlar genellikle ortak kullanımdadır. Hatta evlenen erkek üyelerden biri çoğunlukla baba evinde kalmaktadır. Bu durumda evde mekan kullanımında küçük değişiklikler yapılmaktadır. Örneğin evde sofanın altında uygun bir yere küçük bir oda yapılmakta ve evin ihtiyar üyeleri bu odaya taşınmaktadır. Böylece evin asıl kısmı olan büyük odalar ve evin idaresi, evin gelecekteki hanım üyesi olacak yeni geline devredilmektedir.

Tablo-4: Kahramanmaraş'ın Merkez Köylerinde Hane Fertlerine Göre İşbölümü

Ağırlık Sıra	İşler	Hane reisi	Büyük Erkek çocuklar	Kadınlar	Çocuklar	Yaşlılar
1	Çift sürme, fidan dikme, ağaç budama, aşılama, sulama, kazma, buğday saplarını toplama (şelek çekme), buğdayın sap-samanından ayrılması (patoza sap verme), hayvan yemi olarak samanın depolanması (saman çekimi), ceviz badem toplama (çırpma), yük çekimi, odun ve dal temini					
2	Kiraz, vişne, fıstık, fasulye toplama, nohut, mercimek hasadı, ekin biçme, ot yolma, sebze ekimi ve fidelenmesi, zahire ve şıra, ceviz-fıstık-badem kavlatma					
3	Hayvanların bakımı, ev temizliği, yemek, çocuk bakımı, ekmek yapımı, tahıl temizleme, kurutmalıkların ve şıraların saklanması					
4	İçme suyu taşıma, çapa ve yabancı otların bahçelerden temizlenmesi					
5	Hayvan otlatma, çocuk bakımı					

Kaynak: Saha araştırması çerçevesinde yazar tarafından geliştirilmiştir.

Hane fertlerinin işbölümüne ilişkin olarak dikkat çeken başka bir husus ise kadının hane içi rolleriyle beraber geçimlik üretim amaçlı ya da pazara yönelik işlerde de rol alması ve süre olarak erkekten daha fazla çalışmasıdır. Erkekler, kadınlara yardım ettikleri işleri, ancak birinci derecede ağırlığa sahip olan erkek işlerinden arta kalan zamanlarında yapmaktadırlar.

Hane reisi, bunun dışında, dışarı ile ilişkileri düzenleme, hane adına alım satım yapma, komşularla emek takasını kararlaştırma, hane adına borçlanma ve borç verme ve hane adına üretim tüketim faaliyetlerini düzenleme ve denetleme rollerini de üstlenmektedir.

Köydeki sosyal yapı incelendiğinde, bu işbölümünün sosyal yapıya da aksettiği ve sosyal yapının aile büyüklerinden köy ileri gelenlerine doğru hiyerarşik bir doku arzettiği görülmektedir. Çoğunlukla tabiat şartlarına bağlı birlikte yaşama olgusunun devam ettirilebilmesi için köy ihtiyar heyetinin aldığı kararlara tüm hane reisleri uymak zorundadır. Herhangi bir imece işinde, o işle ilgili ailelerden en az bir fert bu ortak çalışmaya katılmak ya da yerine “ırgat” tutmak zorundadır. İhtiyar heyeti ortak işlerin

görülmesinde ya da ihtilaf konularının aydınlığa kavuşturulmasında dirayetli bir yönetim sergileyemezse toplumsal muhalefet devreye girer ve heyetteki yetkili kişilerin doğru kararı alması sağlanır. Eğer bu da işlemezse o zaman mülki idareye ya da yargıya başvurmak gündeme gelebilir. Köyde hiç kimse doğrudan valiliğin ya da adliyenin yolunu tutmaz. Önce mahalli/toplumsal denetim mekanizmaları işletilmeye çalışılır. Bu haliyle köy-kent ayrımındaki kutsal-seküler kavramlaştırmasında köy toplumu, “kutsal” bir topluluk özelliği göstermektedir. Kaldı ki köyde herhangi bir ihtilafı kendi arasında çözemeyip “karakola düşmek” ya da “mahkemede sürünmek” cahillik işareti sayılır ve utanılacak bir durumdur.

Burada kesinlikle büyüklerin sözünden çıkılmayacağı şeklinde bir yargıya varılmamalıdır. Yönetimde gençlere de söz hakkı tanınır ve pratik çözümler sunan gençlerin görüşlerine de yer verilir. Bu manada köy ihtiyar heyeti yaşlılardan oluşan bir kurum değildir fakat sözü dinlenen yaşlılara değer verir.

Köyde başkasının işinde ücretli çalışma da komşuya yardım olarak görülür. Bu çalışmanın karşılığı nakdi olarak tahsil edilebileceği gibi, “ödeşme” yöntemi ile, emeğin takas edilmesi şeklinde de ödeme söz konusu olabilir. Her halükarda çalışma komşuya yardım amaçlıdır ve iş bitiminde, ödeme yapıldığında “alacak verecek kalmadı” şeklinde helallik alınır. Burada dikkat çekmek istediğimiz husus, ücretli çalışmanın ücret boyutunun kapitalist üretim biçiminde olduğu gibi amaç haline getirilmediği ve ödemenin öncelenmediğidir. Ücretin, ödemenin söz konusu olduğu çalışma ilişkisinde vurgu yine sosyal bütünleşmeyi sağlayan “yardımlaşma” kavramı üzerindedir.

Erkek emek, daha çok hane reisinin yapmakla yükümlü olduğu ağır beden işlerinde ücretli çalışmaya katılırken, kadınlar da meyve-sebze toplama, çapa yapma vb. gibi kadınların üretime katıldıkları “bantlarda” ücretli emek olarak istihdam edilebilmektedirler. Kadınlar kendi aralarında, ekmek yapma, zahire hazırlama gibi hane içi işlerde de yardımlaşabilmektedirler.

Her toplumda olduğu gibi, Kahramanmaraş köy topluluklarında da bu teamüller, gelenekler sosyalleşme ilişkisi çerçevesinde çocukluktan itibaren bireyin yetişme tarzını belirlemekte ve çalışmaya ilişkin algı ve tutumlarına kaynaklık etmektedir. Hem günlük çalışma saatlerine ilişkin alışkanlıkların hem de çalışmanın ücretli-ücretsiz her biçimiyle ilgili alışkanlık ve bakış açılarının göç sonrasında kentsel emek piyasasında istihdama katılımı, bu katılımın koşullarını, biçimlerini etkileyeceği gayet açıktır. Kentleşmede “gecekondulaşma” olgusu nasıl köy-kent arası bir alt-kültür oluşturuyorsa, emek piyasasında da “işçileşme”, köyden tevarüs ettiği sosyo-ekonomik altyapıyla benzer bir alt-kültür oluşturmaktadır. Bu konu, göç sonrasında emek piyasasının oluşumu ve işleyişi başlıklarında ele alınacaktır.

5.1. Kahramanmaraş Kentsel Emek Piyasasında Kadın Emeğinin Biçimleri

Kahramanmaraş'ta kadın emeği, 1980 öncesinde birincil işler diyebileceğimiz işlerde eğitilmiş kadınların kamuda memur olarak çalışması şeklinde ortaya çıkmaktadır. İkincil emek piyasasında ise tarım işçisi olarak kenar mahallelerden tarım alanı olan Maraş ovası ve Çukurova gibi bölgelerdeki tarım arazilerine mevsimlik çalışma için gidiş-gelişler söz konusudur. Bunun dışında ağaçlandırmaya çalışmaları için orman işçiliği de yapılabilmektedir. 1980 öncesinde fabrikada çalışan köylü göçmen kadın yok denecek kadar azdır. Ancak çok daha önce kente göçmeleri ve yeniliklere daha açık olma şeklindeki sosyal yapı farklılığı nedeniyle bazı küçük. Çerkez gruplarının kızları fabrikada çalışmaktadır.

1980 sonrasında artık köylünün yeni mekana alışması, yeni mekanın çalışma şartlarını gözlemleyerek kendine güven telkin etmesi sonucunda köylü göçmenlerinin kızları da birer ikişer fabrikanın yolunu tutmuşlardır. Bunda erkek aile bireyinin fabrika şartlarını öğreniyor olmasının yanında topraksız köylünün kente göçle birlikte yaşam şartlarının ağırlaşmış olması asıl etken olmuştur. Diğer bir etken, özellikle 1990'lardan itibaren atılım yapan hazır giyim sektöründe işe uygunlukları nedeniyle kadın işçilerin daha çok tercih ediliyor olmasıdır. Kadın istihdamının 2001 krizinden sonra %10'u aştığı (2000 yılında bu rakam TÜİK'e göre %2.1'dir) tahmin edilmektedir.

Hatice, K. Köyü'nden göçüp konfeksiyon atölyesinde çalışan kadınlardan biridir. İş bulma ve atölyedeki emek sürelerini şöyle anlatmaktadır:

“Ağabeyim fabrikanın iplik bölümünde çalışıyordu. Konfeksiyon bölümü için eleman alınacağını duyunca bana haber verdi. Ben zaten daha önce mahalledeki bir gelinlikçide haftalık 30 milyona çalışıyordum. Fabrikada çalışan komşu kızlar vardı ve aylık 300 milyon alıyorlardı. Sigortası olanlar

da vardı. Çeyizimi hazırlamak ve aile bütçesine katkıda bulunmak için zaten çalışmam gerekiyordu. Babam yazları su işine (sakalık) gidiyordu ama yetmiyordu. Son yıllarda artık eski işler de kalmadığı için düzenli olarak gitmez olmuştu. Mahalleden bir komşu kızla beraber gittik form doldurduk. Bizi denediler. Abim de söylemiş müdüre. Sonra, gelsinler demişler.

(...) Gelinlikçide iş olduğu zaman çalışırdık iş olmadığı zaman otururduk. Haftalığımı sürekli geciktirirdi. İş olmasa bile gidip işyerini açıyordum sabah erkenden. Akşam da 6-7'ye kadar bırakmıyordu. Fabrikaya başladıktan sonra gündüz vardiyasında gidiyorum. Bir de akşam vardiyası var. Bayanları genelde gündüz vardiyasına yazıyorlar. (...) Günlük sekiz saat çalışıyoruz. Asgari ücret alıyoruz. Bir ay denemeden sonra sigorta yaptılar. (...) Evleninceye kadar çalışacağım. Evlendikten sonra eşimle birlikte karar veririz. Çalışmamı istemezse çalışmam."

Kadınlar emek piyasasında genellikle evleninceye kadar yer almaktadırlar. Eğer ailenin durumu çok kötüyse ve erkek aile bireyinin düzenli bir işi yoksa ya da boşanma söz konusu olmuşsa kadın tekrar emek piyasasına dönmekte ve aile bütçesine katkı sağlamaya devam etmektedir. Tarım işçiliği söz konusu olduğunda emek piyasasından çekilme söz konusu olmamaktadır. Ancak ailenin durumunda bir iyileşme olmuş ve aile sınıf değiştirmişse tarım işçiliğinden de çekilmektedir. Diyarbakır ve Şanlıurfa üzerine yapılan "yoksulluk" temalı çalışmalarda da (Ersoy ve Şengül (der.), 2002; Şengül ve Ersoy (der.), 2004) kadın emeğine ilişkin benzer sonuçlara ulaşılmıştır. Kadının çalışması bir hane halkı geçinme stratejisi olarak karşımıza çıkmaktadır.

İkinci bölümde tartışılan radikal iktisatçıların yeni bölümlenme teorileri de kadının emek piyasasındaki eşitsiz durumunu yalnızca onların üretim ve tüketim ilişkileri ile değil; kadınların yeniden üretimdeki rolleri ve emek piyasasına girmeden önceki toplumsallaşma sürecinin rolünü de göz önünde bulundurmaktadırlar (Şengül ve Ersoy (der.), 2003:120-121).

Son yıllarda Kahramanmaraş'ta küçük işlerde de ikincil bir çalışan olarak kadınlar daha çok tercih edilmeye başlanmıştır. Kasiyerlikten sekreterliğe, market ve mağazalarda ürün/stand sorumluluğundan kitap ve kırtasiyeciliğe kadar kadınlar her alanda çalışmaya başlamışlardır. Tabii çoğunlukla sigortasız ve düşük ücretlerle... İkincil piyasanın ikincil çalışanı. Bu durum literatürde "yoksulluğun kadınlaşması" ya da "ataerkil kapitalizm" olarak nitelendirilmektedir (Şengül ve Ersoy (der.), 2004:163).

1980 öncesinde kuzey köylerden Çukurova ve Maraşaltı denilen Kahramanmaraş ovasındaki tarım alanlarında kız çocuklarının tarım işçisi olarak çalıştırılması oldukça yaygındır. 1980 öncesinde kuzey ve batı köylerinde yaşayıp da Çukurova'ya pamuk toplamak ve çapa yapmak için gitmeyen kız çocuğu sayısı köydeki kız çocuklarının çok az bir kısmıdır. D. Köyü'nden evlilik yoluyla kente göçen (başka bir merkez köyden, Y. Köyü'nden göçen Ahmet'le evli) ve şimdi kentin merkezi eski mahallelerinden birinde oturan S. Hanım o dönemi "sarı sıcaklar" dönemi olarak nitelemektedir:

"Ağabeyim su işine giderdi. Biz de kardeşlerimle beraber çapa ve pamuğa giderdik. Köyde çapa zamanı ve pamuk zamanı amele toplanırdı. Amele çavuşu da köyümüzden bir adamdı. Köyün nerdeyse yarısı giderdi. (...) Güle oynaya çıkardık yola. O zaman çocuktuk. Bir dönem köyün yolu da yoktu. Şehre giden ana yola kadar yaya giderdik. Ordan kamyonlara binerdik. Doğru Adana'ya. Ondan sonra sarı sıcaklar başladılar. Çapada çocuk yevmiyesi yarı tam yevmiyesi idi. Büyüklere 10 lira veriyorlarsa bize 5 lira verirlerdi. Biz de akşama kadar sarı sığın altında başımız yerde çapa vururduk. Ama gene de çocuk yevmiyesi verirlerdi. (...) Bir de sabah erkenden kaldırır tarlaya götürürlerdi. Daha ortalık aydınlanmadan tarlanın başına varırdık. Ortalığın ışmasını beklerdik ki pamukla zararlı ot birbirinden seçilsin. (...) Pamuk toplamada zaten kilo hesabı idi. Kaç kilo toplarsan kilo başına ücret verirlerdi. Bazı eli çabuk çocuklar büyükler kadar toplar aynı parayı alırlardı. O dönem bitti şükür. Şimdi şehirde sürünme zamanı."

Son yıllarda tarım işçiliği Kahramanmaraş'ın köylerinde 1980 öncesi kadar yaygın değil. Ancak kente daha uzak köylerde mevsimlik tarım işçiliğine giden aileler bulunmaktadır. Yine kentin kenar mahallelerinden Maraş ovasındaki kente yakın tarlalarda çalışmak için giden kadınlar da mevcuttur. Son yıllarda kitleler halinde tarım işçiliğinin yerini kitleler halinde fabrika işçiliği almıştır. Bir mahalleden birçok kadın/genç kız birbirini özendirerek aynı fabrikada çalışmaya başlamaktadır. Ya da aynı köyden göçenler, yine referans yöntemiyle farklı mahallelerde otursalar bile aynı fabrikada çalışabilmektedirler.

Kadın emeğinin ikincil emek özelliği taşıdığı ve büyük ölçüde, diğer çevre ülkelerdekine benzer şekilde tarımda ve tekstil-konfeksiyon sektöründe istihdam edildiği görülmektedir. Hane içi rollerde ve emeğin yeniden üretimindeki rolünde de bir değişme yoktur. 2000 Yılı Genel Nüfus sayımı verilerine göre, 1995-2000 döneminde Kahramanmaraş il merkezine göçen 13 776 kadının 4 996'sı (%36) ev kadını, 1 697'si (%12) ücretsiz aile işçisi, 1 732'si (%12.5) öğrencidir. Bunun yanında bu dönemde göçen kadınlardan kendi hesabına çalışanların sayısı 119, herhangi bir irat sahibi olan kadınların sayısı 19, ücretli, maaşlı yevmiyeli olarak çalışan kadınların sayısı ise 2 510 (%18)'dir. Bu rakamlar da iddiamızı doğrulamaktadır.

Aile bireylerinin bakımı ve korunması anlamında emeğin toplumsal yeniden üretimi, milli hesaplarda göz ardı edilmektedir. Halbuki, hanehalkı ve ülke açısından kalkınma ve beşeri sermayenin korunmasını sağlayan toplumsal yeniden üretim, temel bir ekonomik işleve sahiptir (Momsen, 2004:66). Toplumsal yeniden üretimin göz ardı edilmesinin temel nedeni, toplumda varolan otorite ilişkileri ve ataerkil üretim biçimiyle doğrudan ilgilidir.

Delaney (2001:235), cinsiyetle simgelenen geleneksel otorite ilişkilerinin yapısını konik bir yapı ile açıklamaktadır. Buna göre kadın, altta, iç içe geçmiş daireler biçiminde, ev, köy, kent, ülke ve dünya gibi kültürel yapıların fiziksel ve çoğalmayan yönlerini simgelemektedir. Erkek ise üstte Tanrısal olanla aynı çizgide, bu sayılan kültürel yapılar arasında var olan çoğalmaya dair ilişkileri kuşatmakta, temsil etmekte ve oluşturmaktadır.

Delaney'in bu ataerkil dizgesi, ikinci bölümde tartışılan emeğin toplumsal yeniden üretimine ilişkin teorik çerçeveye birlikte düşünüldüğünde ve bunlara Kahramanmaraş'taki kadın emeğinin kentsel istihdamdaki oranı (TÜİK'in 2000 verilerine göre sanayi ve hizmetler toplamı %7.8) eklendiğinde, kadınların büyük oranda hane içi rollere yöneldiği anlaşılmaktadır. Yalnız, 2005'teki yeni teşvik yasası kapsamında devletin sosyal sigorta primlerini ödemesi nedeniyle, kayıt dışı çalışan kadınların bir kısmının kayıt içine alınmaları nedeniyle bu oranın %10'u aştığı tahmin edilmektedir.

Sonuç olarak, kadınların kentsel emek piyasasındaki konumu, daha önce ele alındığı üzere köydeki ataerkil yaşam ve çalışma şartlarının kentte de devam ettirilmesinden ibarettir. Çalışmak için kentte belli bir süre oturmuş olması ve çevreyi tanımak gerekir. Eğer "sağlam, güvenilir" bir erkek referans ya da kadın iş arkadaşı bulunursa o zaman işe gidilebilir. Kadınlar ücretlerini sormazlar. Ancak ay sonunda ücretlerini aldıklarında bilirler. Sigorta yapılıp yapılmayacağı da bir ayın sonunda ancak öğrenilebilir.

6. SONUÇ

Toplumsal cinsiyete dayalı bölümlenme, kentsel emek piyasalarında toplumsal roller ve değerler etrafında gerçekleştirilir. Toplumsal kültür, kadının çalışmasına ilişkin değer yargıları, geliştirilen tutum ve davranışlar bu bölümlenme türünde etkili olan faktörlerdir.

Bu çalışmada Kahramanmaraş kentsel emek piyasasında cinsiyete dayalı bölümlenmenin varlığı tespit edilmiş ve bunun sosyolojik temelleri üzerinde durulmuştur. Kentsel piyasada söz konusu olan bölümlenme anlayışı, kırsal kesimdeki biyolojik cinsiyet rolleri ve toplumsal cinsiyet rollerinden hareketle üretilmektedir. Kırsal kesimde, köylerde, tabiat şartlarının ve yapılacak işlerin ağırlığının gereği olarak tabii olarak ortaya çıkan işbölümü, kentsel alanda kadını dışlayıcı bir bölümlenme anlayışına dönüşmektedir.

Kentsel alanda cinsiyete dayalı bölümlenme, ücret, çalışılan işler, işteki konum, çalışılan işyerindeki statü vb. gibi açılardan ortaya çıkmaktadır.

KAYNAKLAR

Akın, A. Ve Demirel, S., (2003), "Toplumsal Cinsiyet Kavramı Ve Sağlığa Etkileri", **C. Ü. Tıp Fakültesi Dergisi** 25 (4), 2003 Özel Eki, s. 73-82.

Austen S., (2003), **Culture and the Labour Market**, Edward Elgar Publishing, Cheltenham, UK, Northampton, MA, USA.

Çınar, E. M., (1994), "Unskilled Urban Migrant Women and Disguised Employment: Home-working Women in İstanbul", **World Development**, 22(3) s. 369-380.

Delaney, C., (2001), **Tohum ve Toprak**, İletişim Yayınları, İstanbul.

- Ecevit, Y., (1990), "Kentsel Üretim Sürecinde Kadın Emeginin Konumu ve Değişen Biçimleri", Ş. Tekeli (der), **Kadın Bakış Açısından 1980'ler Türkiye'sinde Kadınlar**, İletişim Yayıncılık, İstanbul.
- Ecevit, Y., (1998), "Küreselleşme, Yapısal Uyum ve Kadın Emeginin Kullanımında Değişmeler," in Özbay, F. (Ed.) **Kadın Emegi ve İstihdamındaki Değişmeler**, İnsan Kaynağını Geliştirme Vakfı, İstanbul:31-77.
- Erman, T., (1998), "Kadınların Bakış Açısından Kente Göç ve Kentteki Yaşam", **75 Yılda Kadınlar ve Erkekler**, Tarih Vakfı Yurt Yayınları İstanbul, s.211-224.
- Ersoy, M. Ve Şengül, H. T., (2002), **Kente göç ve yoksulluk: Diyarbakır örneği**. ODTÜ, Kentsel Politika Planlaması ve Yerel Yönetimler Anabilim Dalı Yayın No: 6.
- Fine, B., (1992), **Women's Employment and The Capitalist Family**, Routledge, London and New York.
- Fischer, M. M. and Nijkamp, P. (ed), (1987), "Labour Market Theories: Perspectives, Problems and Policy Implications", **Regional Labour Markets: Analytical Contributions and Cross-National Comparisons**, Elsevier Science Publishers B. V., North-Holland, s. 37-52.
- Kardam, F. Ve Toksöz, G., (2004), "Gender-Based Discrimination At Work In Turkey: A Cross-Sectoral Overview", **AÜ SBF Review** 59 (4), October-December 2004, s.151-172.
- Lay, J., (2001), "Segmentation and Informality in Urban Labour Markets: Evidence from Bolivia and Implications for Poverty Reduction", <http://www.iisec.ucb.edu.bo/seminars/seminars2002/prspseminar/pwp07.pdf>, (17.03.2008).
- Lim, L. Y. C., (1990), "Women's Work in Export Factories: The Politics of A Cause," Irene Tinker, (ed.), **Persistent Inequalities: Women and World Development**, New York: Oxford University Press, s. 101-119.
- Mackintosh, M. (1984), "Gender and economics: the sexual division of labour and the subordination of women", in: **Of marriage and the market: women's subordination internationally and its lessons**, (eds) Kate Young, Carol Wolkowitz, and Roslyn McCullagh, 2nd ed., Routledge, London, England, s.3-17.
- Morvaridi, B., (1992). "Gender Relations in Agriculture: Women in Turkey", **Economic Development and Cultural Change**, Apr., 40(3), s. 567-586.
- Ostergaard, L., (1992), "Gender", in L. Ostergaard (ed.) **Gender and Development: A Practical Guide**.
- Özen, P., Erkan, G. H. ve Şahin E., (2005). "İç Göç ve Kadın", Melih Ersoy ve Dsman Balaban (der.), **Göçmen Nüfusun Kentle Etkileşim Süreci: İskilip Örneği**, ODTÜ Kentsel Politika Planlaması ve Yerel Yönetimler Anabilim Dalı 2003-2004 Yılı Stüdyo Çalışması, Ankara.
- Peck, J., (1996), **Workplace: The Social Regulation of Labour Markets**, Guilford Press, New York and London.
- Picchio, A., (1992), **Social Reproduction: The Political Economy of Labour Markets**, Cambridge University Press, Rome.
- Reich, M., D. M. Gordon ve R. C. Edwards, (1973), "A theory of labour market segmentation", **American Economic Review**, 63 (2), s. 359-365.
- Standing, G. (1991), "Structural adjustment and labour market policies: Towards social adjustment?" Guy Stanging ve Victor Tokman (ed.), **Towards Social Adjustment: Labour Market Issues in Structural Adjustment**, ILO, Geneva, s. 5-51.
- Şengül, H. T., ve Ersoy, M. (der.), (2003), **Kentsel Yoksulluk ve Geçinme Stratejileri: Ankara Örneği**, ODTÜ Kentsel Politika Planlaması ve Yerel Yönetimler Anabilim Dalı 1999 Yılı Stüdyo Çalışması, Yayın No: 4, Ankara.
- Şengül, H. T., ve Ersoy, M. (der.), (2004), **Şanlıurfa Kentinde Yoksulluk**, ODTÜ Kentsel Politika Planlaması ve Yerel Yönetimler Anabilim Dalı 2002 Yılı Stüdyo Çalışması, Ankara.